

شهر عدل امام مهدی

تجلیگاه تمام خرد و کمال هنر انسانی

علی اصغر پورعزت

اشاره

شوق انتظار جان‌مایه حرکت برای گذر از وضع موجود به سوی وضع مطلوب است؛ حرکتی که باید با شناسایی مقصد آغاز گردد و بدان سو متمایل شود؛ و در این حال، آحاد جامعه یا سالک راه نجاتند و یا غوطه ور در سید قهقرایی جاهلیت مدرن. شعور منتظران دستمایه ادراک حقیقت شهر عدل در امتداد نگاه آنان است؛ منتظرانی که مکلف به احیای شهر صالحان بوده، مسؤول حفظ و حراست از آنند؛ شهری که به آرزوها و تمایلات کمال‌جویانه و حق‌طلبانه انسانی می‌بخشد و تصویرگران آن، بسیج آگاهانه گروه‌های متنوع و متکثر مردم برای تحقق جامعه موعود است؛ شهری که مختصات آن مقید به اصول خردنامه و هنر است؛ شهری که روابط اجتماعی مردم آن نمایانگر تمام خردمندی و کمال زیبایی است. و در واقع، سرشت تصویر بصیرت‌بخش از آینده موعود و راهبرد فوق‌فعال انتظار هزاره‌ای جامعه انسانی همین عقلانیت و زیبایی است.

واژه‌ها و اصطلاحات رهنما:

۱. مسیر حرکت ۲. مبدا و مقصد ۳. شعور و ظهور ۴. شهر صالحان ۵. شهر خرد و زیبایی
 ۶. تصویرپردازی بصیرت بخش ۷. انتظار هزاره‌ای

مقدمه

هر آن‌که عزم حرکت می‌کند، طرحی از مسیر و مقصد در اندیشه دارد. انتظار نیز طلیعه حرکتی برای گذر از وضع موجود به سوی وضع مطلوب است؛ حرکتی که باید با شناسایی مقصد آغاز گردد؛ مقصدی که اگر شناخته نشود، مرگ آدمی چون مرگ جاهلی است، در عمیق‌ترین لایه‌های جهل، ناآگاهی، جمود و سکون.

.... اللهم عرفنی حجتک فانک ان لم تعرفنی حجتک ضللت عن دینی. اللهم لاتمتنی میتة جاهلیة و لا تزغ قلبی بعد اذ هدیتنی.^۱
 من مات و لیس له امام فمیتته میتة جاهلیة.^۲

بدیهی است که چنین عقوبت سنگینی در برابر کوتاهی و تقصیری بزرگ تعیین می‌شود. پس منظور از شناخت امام، شناخت او برحسب ویژگی‌های ظاهری و نسب او نیست.

مخاطب دعا حکیمی است که به عبث حکم نمی‌کند و خود اساس عدل و میزان است؛ پس اگر مرگ ناآشنا با امام زمان (عج) مرگ جاهلی است، مراد از شناخت امام و آشنایی با او چیزی فراتر از شناخت ظاهری است. چه بسا گمراهانی که او و اجدادش را به درستی تا

۱. مفاتیح، ص ۱۰۸۲

۲. پیام امام زمان، ص ۶۷ (به نقل از حرکت العقول).

ابراهیم علیه السلام می‌شناختند، ولی با راه، شیوه حکومت و مقصد او ناآشنا بودند و به کام مرگ جاهلی فروافتادند.

بنابراین مقصود از این شناخت، شناختی شوق‌انگیز برای شروع حرکت است؛ حرکت به سوی تحقق خواسته‌های او و امت او در احیای «شهر عدل»؛ شهری که در آن، اهداف امام و امت و منتظر و منتظر به هم می‌آمیزند؛ شهری که در امتداد صراط مستقیم و طریق الوسطی به دست صالحان تحقق می‌یابد و به همان‌ها به ارث می‌رسد.^۱

سخن از راهی طولانی است که هر لحظه سکوت و غفلت از سیر در آن، ممکن است انحرافی جبران‌ناپذیر در پی داشته باشد، اما مختصات این راه و مقصد آن (شهر عدل موعود) کدام است و چگونه مسیر کاروانیان در آن استمرار می‌یابد و احیا می‌گردد؟
بنابر دلالت‌های قرآنی و روایی، احیای این شهر، حاصل تلاش و کوشش نسلی از بنی آدم است که با مجاهدت خود، به شایستگی زندگی در شهر عدل صالحان دست می‌یابند؛

﴿و لقد کتبنا فی الزبور من بعد الذکر ان الارض یرثها عباد الصالحون﴾ (ان فی هذا لبلاغاً لقوم عبیدین) (انبیاء/ ۱۰۵ و ۱۰۶)

۱. و در زبور، پس از تورات، نوشتیم که مسلماً زمین را عباد صالح به ارث خواهند برد و به یقین در این سخن پیام رسایی است برای قومی که بنده خداوندند.

﴿وعدالله الذین امنوا منکم و عملوا الصالحات لیستخلفنهم فی الارض کما...﴾ (نور/ ۸۸)

۲. خداوند به کسانی از شما که ایمان آورند و اعمال صالح انجام دهند، وعده داده است که قطعاً آنان را در زمین به خلافت خواهد رساند...^۲

در واژه‌های «صالحون» و «صالحین»، حدی از صلاحیت مورد نظر است که حضرت ابراهیم علیه السلام پس از آن همه مجاهدت و مقاومت در راه خدا، در آخرت به آنان ملحق می‌شود.^۳

آیه ۱۰۵ از سوره انبیا بشارت می‌دهد که به زودی زمین از شرک و گناه پاکیزه می‌گردد و جامعه‌ای صالح و موحد در آن زندگی خواهند کرد.^۴

آیه ۵۵ سوره نور نیز به اهل ایمان و عمل صالح مژده می‌دهد که به زودی جامعه صالحی مخصوص آنان ایجاد می‌شود و زمین در اختیار آنان قرار می‌گیرد. دین آن‌ها متمکن گشته، امنیت برقرار می‌شود؛ امنیتی که در سایه آن از شر کفار و منافقان در امان باشند و

۱. رک: قرآن کریم، سوره انبیا، آیه ۱۰۵ و نهج البلاغه، خطبه شانزدهم.

۲. رک: بررسی شخصیت اهل بیت در قرآن، صص ۲۱۳ و ۲۱۴.

۳. رک: میزان، ج ۱، صص ۴۲۱ - ۴۲۵.

۴. همان، ج ۱۴، ص ۴۹۲.

آزادانه خدا را عبادت کنند.^۱

و نعمتی که خداوند ارزانی می‌دارد، پایدار است، مگر این‌که مردم وضع خویش را به دست خویش دگرگون سازند:

﴿ان الله لا یغیر ما بقوم حتی یغیروا ما بانفسهم﴾ (رعد/ ۱۱)

۳. و خدا، نعمتی را که نزد گروهی است تغییر نمی‌دهد، تا هنگامی که آنان آن‌چه را

در ضمیر دارند، تغییر دهند.^۲

اگر دلیل بقای یک نعمت، شایستگی و صلاحیت است، می‌توان استفاده کرد که با بازگشت به مراتبی از شایستگی و صلاحیت، نعمت‌های از دست رفته باز می‌گردد و شرایط زندگی اقوام، بهبود می‌یابد.

مسیر کسب شایستگی به سوی مقصدی آرمانی و والا است؛ مقصدی که آشنایی با مختصات آن، بر شوق منتظران می‌افزاید و استقامت آنان را فزونی می‌بخشد. بنابراین تصویرپردازی آینده موعود، راهبردی است برای افزایش اشتیاق منتظران به حیات در «شهر عدل».

شعور و ظهور؛ دورنمای شهر عدل در امتداد نگاه منتظران

گویا سیر تاریخ حکایت مکرر تنهایی غم‌انگیز معصوم در راه وصال به شهر عدل است؛ تنهایی وصف‌ناپذیری که حیات دنیوی را با خار در چشم و استخوان در حلقوم و همزیستی با جاهلانی که ظاهری از آدمی دارند، در شمار دشوارترین شکنجه‌ها قرار می‌دهد.^۳

قابل تأمل است که تحقق «شهر عدل» وعده خداوند حکیم است؛ حکیمی فارغ از قیود زمان و مکان که عزم او بر تحقق چیزی همان وقوع آن است: ﴿واذا قضی امرنا ما نقول له کن فیکون﴾.^۴

حکیمی که کار عبث نمی‌کند و نعمتش را فقط برای شایستگان پایدار می‌سازد و حضور و حیات وی در شهر عدل را برای صالحان مخصوص ساخته است.^۵

گویا شعور و بلوغ پیروان، حلقه مفقوده معادله‌ای است که پاسخ آن، کلید افتتاح شهر

۱. همان، ج ۱۵، صص ۲۱۲ و ۲۱۴.

۲. همان، ج ۱۱، ص ۴۶۸.

۳. ر.ک: نهج البلاغه، ترجمه امامی و آشتیانی، خطبه ۳، ص ۷۵.

۴. بقره: ۱۱۷.

۵. ر.ک. سوره رعد، ۱۱.

عدالت است؛ زیرا همواره مردم، زمامدارانی چون خود خواهند داشت.^۱

با دقت در سیره معصومان علیهم السلام و با اعتقاد به وحدت رویه آنان در برخورد با انواع پدیده‌ها،^۲ امکان تشخیص حق از باطل فراهم می‌آید. سیره امامانی که همگی مفسر، توضیح دهنده و متجلی کننده حقایق دین پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله بودند و در همه حال، عین گفتار، کردار و سیرت پیامبر را نمایان می‌ساختند.^۳

پس هرگاه شعور و بلوغ اجتماعی به میزانی رسید که جامعه از شایستگی پیروی از معصومان برخوردار گردد، آن‌ها به حکومت قیام نمودند و هرگاه جامعه به سوی دیگران شتافت، طریق دیگری برای هدایت تدریجی مردمان برگزیدند.^۴

امام در اوج کمال علمی و معنوی، به امامت می‌رسد و طبق حکم خالق، اطاعت از امر او بر دیگران وجوب می‌یابد؛ به طوری که نه در حکم خدا تغییری ایجاد می‌شود و نه در مشی امام. پس استدلال می‌شود که آنچه تحقق شهر کمال‌یافتگان، صالحان و عدالت‌پیشگان را به تأخیر می‌اندازد، ضعف در توان و تمایل^۵ پیروان است. براساس این استدلال، بلوغ و شعور پیروان، لازمه تحقق ظهور و قیام برای تحقق شهر عدل است؛ بلوغ و شعور لازم برای ادراک حقیقت عدالت و تمایل به قیام و پایمردی برای احیای آن!

سیره معصوم علیهم السلام همواره بر حمایت از عامه مردم تأکید داشته، آنان را ستون دین نامیده و نقش آنان را در تحقق عینی حاکمیت مورد توجه قرار داده است (ر.ک: جدول ۱).

ردیف	متن نمونه سخنان	منبع
۱. نامه به مالک اشتر	ستون دین، انبوهی مسلمانان و ساز و برگ در برابر دشمنان عامه مردم هستند، پس باید گرایش تو به آنان و میل تو به سوی ایشان باشد (ر.ک. نهج البلاغه، ترجمه آیتی، ص ۷۲۳).	نهج البلاغه، نامه ۵۳
۲. درباره مردمی که به والی نیاز دارند یا با او کار دارند	من از رسول الله صلی الله علیه و آله بارها شنیدم که می‌گفت: «هرگز پاکیزه نمی‌گردد امتی که در میان آن‌ها حق ناتوان بدون لکنت زبان، از توانمند بازمانده نشود؛ پس تحمل نمای درشت‌گویی یا عجز آن‌ها را در سخن گفتن (ر.ک. همان، ص ۷۴۱).	همان، نامه ۵۳
۳. درباره عثمان و کشته شدن او	خودکامگی نمود و در این خودکامگی بد کرد؛ شما نیز ناشکیبایی کردید و در این ناشکیبایی بد رفتار کردید	همان، خطبه ۳۰

۱. ر.ک: حکمت اصول سیاسی اسلام، ص ۴۰۵.
۲. در زیارت جامعه کبیره آمده است «اشهد ان ... و ان ارواحکم و نورکم و طینتکم واحده؛ یعنی شهادت می‌دهم که ... و این‌که ارواح و نور و طینت شما (اهل بیت) تجلی حقیقتی واحد است (مفاتیح، ص ۱۰۰۴).
۳. ر.ک: مرتضی مطهری، مجموعه آثار (ج ۱۸)، صص ۳۷-۳۸.
۴. ر.ک: نهج البلاغه، ترجمه امامی و آشتیانی، ج ۱، خطبه ۷۴، ص ۱۸۳ و خطبه ۳، صص ۷۵-۷۷.
۵. بلوغ و آمادگی افراد برای انجام هر کار را می‌توان حاصل توانایی پیروان و تمایل آنها به انجام آن فرض کرد (ر.ک: علی رضاییان، مدیریت رفتار سازمانی، ص ۴۱۴-۴۱۳).

	(ر.ک. همان، ص ۹۱).	
همان، نامه ۵۳	زنهار از این که به نیکی کردن، منت بر مردم نهی؛ یا درباره آنچه از جمله اعمال بوده بزرگ‌نمایی کنی؛ یا به مردم وعده دهی و خلاف آن نمایی؛ که همانا منت نهادن، نیکی را باطل می‌سازد، و بزرگ‌نمایی روشنی حق را ببرد و خلف وعده سبب برانگیختن خشم خدا و مردم شود (ر.ک. همان، ص ۷۴۹).	۴. دربارهٔ چگونگی رفتار والی با مردم
همان، خطبه ۱۹۶	خدا بیامزد کسی را که حق را ببیند و آن را یاری دهد و سستی را ببیند و آن را دور سازد و صاحب حق را در گرفتن حقش یار باشد (همان، ص ۴۷۷).	۵. دربارهٔ مردم حق طلب

عنوان جدول: جدول ۱. گزیده سخنان امام علی علیه السلام دربارهٔ اهمیت توجه به مردم و نقش آن‌ها در استقرار حکومت عدل و نفی استبداد

تاکنون هرگز شنیده نشده و در هر گزارش معتبری مشاهده نشده است که روش معصومان علیهم السلام، حتی برای نجات مردم، به استبداد گرایش یابد.^۱

براساس نظریه‌های رهبری، می‌توان چهار حالت کلی را در نظر گرفت که در آن‌ها سبک مطلوب رهبری برحسب میزان بلوغ و شعور پیروان تعیین می‌شود. در حالتی که توانایی افراد برای فعالیت کم باشد و تمایل آن‌ها به انجام کار نیز اندک باشد، کم‌ترین میزان بلوغ و آمادگی در میان پیروان مشاهده می‌شود؛ در چنین وضعیتی استفاده از سبک‌های رهبری «دستوری و شبه‌استبدادی» توصیه می‌شود.

هنگامی که توانایی افراد کم باشد، ولی علاقه آن‌ها به انجام فعالیت زیاد باشد، سطح بلوغ پیروان، متوسط یا نسبتاً پایین برآورد می‌شود و استفاده از سبک رهبری «استدلالی - تشویقی» توصیه می‌گردد.

در صورتی که افراد از توانایی مطلوبی برخوردار باشند، ولی علاقه‌ای به انجام کار نداشته باشند، توصیه می‌شود که از سبک رهبری «مشارکتی» استفاده گردد.

اما اگر وضعیت به گونه‌ای باشد که افراد هم از توانایی مطلوب و هم از تمایل زیاد به انجام کار برخوردار باشند، رهبر می‌تواند با استفاده از سبک «تفویضی»، انجام کار را برعهده

سبک مشارکتی (کار با مشارکت افراد و سهم کردن آن‌ها در نتیجه انجام می‌شود)	سبک تفویضی (انجام کار و مسئولیت آن به خود افراد واگذار می‌شود)
سبک دستوری (انجام کار از طریق دستورات صریح و روشن از کارکنان مطالبه می‌شود)	سبک استدلالی - تشویقی (با حمایت و تشویق کارکنان و هدایت آن‌ها به انجام کار مبادرت می‌شود)

پیروان گذارده، مسئولیت آن را نیز به ایشان تفویض نماید. بنابراین چهار حالت کلی شکل می‌گیرد (نمودار ۱).

جدول ۱: انواع سبک‌های رهبری متناسب با میزان بلوغ پیروان.^۲

بدین ترتیب، هنگامی از سبک دستوری استفاده می‌شود که کم‌ترین حد بلوغ در میان

۱. البته واضح است که باید میان قاطعیت برای نیل به اهداف اجتماعی و استبداد تفاوت قائل شد.

۲. براساس مدیریت رفتار سازمانی، ۴۰۳-۴۰۰.

کارکنان مشاهده شود؛ ولی با افزایش بلوغ کارکنان، به تدریج از سبک‌های استدلالی، مشارکتی و تفویضی نیز باید استفاده کرد؛ اما به نظر می‌رسد در حالتی که سطح بلوغ مردمان پایین است، هر حرکتی برای تشکیل حکومت عدل با شکست مواجه می‌شود و هرگونه تلاش برای نیل به این مقصود، همانند کشت در زمین دیگران است.^۱

بنابراین هرچه میزان بلوغ و شعور افراد جامعه افزایش یابد، برامکان کامیابی در تحقق شهر عدل افزوده می‌شود (نمودار ۲).

زیاد — تعداد افراد عدالت‌خواه و حق‌طلب در بافت سیستم اجتماعی — کم

احتمال گرایش جامعه به تباهی و نابودی

احتمال تحقق جامعه عدل موعود

بلوغ و شعور پایین (جامعه فاسد)	بلوغ و شعور نسبتاً پایین	بلوغ و شعور متوسط	بلوغ و شعور نسبتاً بالا	بلوغ و شعور بالا (جامعه صالحان)
--------------------------------	--------------------------	-------------------	-------------------------	---------------------------------

بدین ترتیب، یکی از مهم‌ترین و مؤثرترین اقدام‌ها برای تعجیل در ظهور و استقرار حکومت عدل پایدار، سوق دادن جامعه به سوی ترکیب اجتماعی «جامعه صالحان» است؛ یعنی شکل‌دهی جامعه‌ای که در آن افراد حق‌طلب، زیاد و افراد عدالت‌گریز، عدل‌ستیز و خردستیز در حداقل باشند.

شاید یکی از مناسب‌ترین و کارآمدترین استراتژی‌های اقدام برای هدایت سیستم اجتماعی به وضعیت حق‌مدار، ارائه تصویرهای بصیرت‌بخش از وضعیت مطلوب آینده باشد.

این اقدام را می‌توان نوعی «واکنش فوق‌فعال» در برابر وضع موجود و تصویرپردازی‌های القاگرانه دیگران تلقی کرد.^۲

بدین ترتیب، با ارائه تصویری مناسب از وضعیت هدف، امکان اجماع نیروها و گروه‌های متفرق در سیری اصلاح‌طلبانه به سوی آینده فراهم می‌آید؛ اجماعی که می‌تواند مقدمه شکل‌گیری «امت» باشد.

براین اساس، پرسش‌هایی قابل طرح است:

۱. چگونه می‌توان بدون تحمیق توده‌ها و القا به ناخودآگاه آن‌ها و بدون کم‌ترین تمایل

۱. ر.ک: نهج البلاغه، ترجمه آیتی، خطبه ۵، ص ۵۳.

۲. برای آشنایی با استراتژی تصویرپردازی از آینده و تفاوت تصویرپردازی‌های القایی با تصویرپردازی‌های بصیرت‌بخش و انواع واکنش‌های مواجهه با برنامه‌های القایی، رجوع کنید به: علی اصغر پورعزت، تصویرپردازی از آینده، تابستان ۱۳۸۲ و اردیبهشت ۱۳۸۳.

- به راهبردهای تزویرمدار، جامعه را به سوی تحقق شهر عدل سوق داد؟
۲. ترسیم تصویر بصیرت‌بخش از آینده، باید بر چه مبنایی انجام شود؟
۳. الزامات حاکم بر فراگیری تصویرپردازی از آینده کدامند؟
۴. یک تصویر باید از چه ویژگی‌هایی برخوردار باشد تا بتوان آن را بصیرت‌بخش نامید؟

مبانی و شاخص‌های اصلی تصویرپردازی - تمام خرد و کمال هنر

اگر تصویرپردازان بخواهند مختصات جهان آینده را به گونه‌ای ترسیم نمایند که شوق مستمر و پایدار مردم را به تحقق آن برانگیزانند، باید با تعهد به حقیقت، به دو مبنای مهم پایبند باشند: عقلانیت و زیبایی.

انسان‌ها رشد می‌کنند، فرهنگ‌ها تغییر می‌کنند و تمدن‌ها متحول می‌شوند؛ با وجود این، هرگز آن‌چه که آدمیان به طور منطقی دریافته‌اند، دگرگون نمی‌شود. انسان‌ها هرگز نمی‌توانند باورهای قطعی عقلانی خود را از نظر دور دارند. در واقع برای نفوذ بر اندیشه آدمی، هیچ چیز مؤثرتر از «منطق» نیست.

البته در طول تاریخ، عده‌ای یافت شده‌اند که با شک بر واقعیت‌ها، در زنجیر تردید ناشی از تحلیل‌های سفسطی اسیر شده، کارکرد مفید و سازنده بخش عمده‌ای از نیروهای اجتماعی را از میان بردند؛^۱ با این حال، همواره پایدارترین باورهای انسانی، بر مبانی عقلایی و اصول منطقی مبتنی بوده‌اند. اما در شرایط موجود، با توجه به محدودیت‌های آدمی، دستیابی به شرایط تصمیم‌گیری کاملاً عقلانی، بعید به نظر می‌رسد؛ مگر در موارد استثنایی که گزینه‌های تصمیم بسیار محدود و معین باشند. از این رو آدمی معمولاً به عقلانیت نسبی اعتماد می‌کند و تصمیم می‌گیرد تا اگر نمی‌تواند به وضعیت بهینه دست یابد، دست کم از وضعیت رضایت‌بخش برخوردار گردد.^۲

هم‌چنین تمایل آدمی به ادراک زیبایی‌ها و شوق ادراک زیبایی‌ها، محرک مهمی است که در عالی‌ترین سطوح بلوغ انسانی، مشوق رفتار آدمیان است.

در واقع، اگر عقلانیت راستا و مسیر حرکت صحیح را مشخص می‌کند، شوق زیبایی‌شناسانه، نیرو و حرارت ضروری برای حرکت را فرا راه آدمی قرار می‌دهد. اما زیبایی‌های قابل ادراک در شرایط عادی، نسبی و زوال پذیرند. در وضع موجود، آدمی شیفته و مفتون چیزهایی می‌شود که به اقتضای دنیایی بودن، رنگ می‌بازند و او را در حسرت

۱. رک: فاطمه زیباکلام، سرگذشت سفسطائیان و شکاکان؛ صص ۲۵-۲۷.

۲. رک: الوانی و شریف زاده، فرآیند خط مشی گذاری عمومی، صص ۲۸-۴۰.

خود تنها می‌گذارند. بنابراین آدمی درگیر سیری یادگیرنده و رو به اصلاح در دو جهت مکمل است:

- سیر به سوی دریافت هرچه دقیق‌تر مبانی عقلانی برای تطهیر تصورات، رفتارها و کنش‌های فردی و اجتماعی؛

- سیر به سوی ادراک هر چه ظریف‌تر مبانی زیبایی‌شناختی تصورات، رفتارها، تعاملات فردی و اجتماعی.

اگر این دو تمایل فطری آدمی مدنظر قرار گیرند، هیچ‌نهایتی را نمی‌توان تحقق آرمان‌های انسانی فرض کرد، مگر آن‌که در آن حالت، عقلانیت به تمام و زیبایی به کمال حاصل گردد.

یعنی پایان کار انسان در بهترین وضعیت قابل تصور، وضعیتی است که رفتارهای فردی و اجتماعی، دقیقاً منطبق بر اصالت عقل و کاملاً متناسب با حقیقت هنر باشند؛ آن چنان‌که در کلیت خود، جلوه‌هایی از حقیقت اسمای حسناى الهی را نمایان سازند.^۱ از این‌رو بر عهده تصویرپردازان شهر موعود است که مسیر خود را در دو طریق، منطبق بر عقل‌گرایی علمی و زیبایی‌شناسی هنری استمرار بخشند.

شهر عدل موعود، مظهر عقلانیت و زیبایی

«شهر عدل» شهری است که انجام کار آدمی بدان ختم می‌شود؛ انجامی که براساس وعده‌های الهی در ادیان توحیدی، مقرون به سعادت و بهروزی عامه مردم خواهد بود؛ مردمی که در احیا و پایداری این شهر و حکومت عدل آن نقش اساسی دارند.

حکومت عدل موعود، از میان مردم برخاسته است و مسئولانش پاسخ‌گوی امتی حکیم و دانشمندند که امامی عادل و عالم را به پیشوایی خود انتظار کشیده‌اند.

امتی که جز برای احقاق حق و تحقق عدل سؤال نمی‌کند و دائماً امام خود را در امر اصلاح ترکیب حکمرانان یاری می‌دهد؛ امتی شایسته حیات در شهر عدل، شهر صالحان و شهر خردمندان. در چنین جامعه‌ای است که رجوع به آرای عمومی معنی پیدا می‌کند؛ زیرا مردم به اندازه‌ای از بلوغ و بینش اجتماعی می‌رسند که بدون اثرپذیری از تبلیغات برتر احزاب مزورتر، آرای خود را با مصالح خود تطبیق می‌دهند.

تداول امر به معروف و نهی از منکر، به طور آگاهانه، اشتباه‌های جامعه را اصلاح می‌نماید و موجب آن می‌شود که هیچ‌گاه کلیت جامعه در خطا متوقف نشود. بنابراین

می‌توان انتظار داشت که آرای عامه مردم در شهر عدل کاملاً با رای امام و رهبر خردمند و دوران‌دیش آنان منطبق باشد.

نخبگان و اشراف چنین جامعه‌ای نه با ثروت و قدرت و شهرت بیش‌تر، که با دانش و حکمت و اخلاص بیش‌تر شناسایی می‌شوند و مردم با اقتدا به آن‌ها، به سرچشمه‌های حکمت و آگاهی دست می‌یابند.

در سنت گزارش شده از معصوم (ع)، اشاره‌های روایی زیادی درباره سطح عقل و خرد مردمان شهر عدل یافت می‌شود (جدول ۲).

ردیف	متن روایت	منسوب به	منبع و مآخذ	منبع اصلی
۱	چون قائم ما قیام کند، دستش را بر سریندگان می‌گذارد و عقول آن‌ها را متمرکز ساخته، اخلاقتان را به کمال می‌رساند.	امام باقر علیه السلام	مسعود پورسیدآقایی، پیدای پنهان، ص ۳۵	بحارالانوار، ج ۵۲ ص ۳۳۶ و منتخب الاثر ص ۴۸۲.
۲	در دولت مهدی (عج) به همه مردم حکمت و علم پیاموزند.	امام باقر علیه السلام	پیدای پنهان، ص ۳۵.	بحارالانوار، ج ۵۲ ص ۳۵۲.
۳	از میان فرزندان او (آدم) پیامبرانی برگزید و پیمان وحی را از آنان گرفت، و پی در پی رسولان خود را به سوی آن‌ها فرستاد تا.... گنج‌های پنهانی عقل‌ها را آشکار سازند.	امام علی علیه‌السلام	ترجمه امامی و آشتیانی ج ۱۰، ص ۶۵	نهج البلاغه، خطبه ۱.
۴	چه بسیارند افرادی که برای چیزی عجله می‌کنند که اگر آن را به‌دست آورند (پشیمان شده)، دوست دارند هرگز به آن نرسیده بودند و چقدر امروز به فردا نزدیک است.... بدانید که آن شخصی از ما (مهدی) که آن فتنه‌ها را دریابد، با چراحی روشنگر در آن گام می‌نهد و بر همان سیره و روش صالحان رفتار می‌کند تا گروه‌ها را بگشاید، بردگان و ملت‌های اسیر را آزاد سازد، جمعیت‌های گمراه و ستمگر را پراکنده و حق جوین پراکنده را گرد هم آورد.... سپس گروهی برای درهم کوبیدن فتنه‌ها آیدیده و مهیا می‌گردند. هم‌چون آیدیده شدن شمشیر به دست آهنگرا چشم اینان با قرآن روشنی می‌گیرد و معانی آیاتش گوش آنان را نوازش می‌دهد و شامگامان و صبحگاهان از جام حکمت و معارف الهی سیراب می‌گردند.	امام علی علیه‌السلام	نهج البلاغه ترجمه امامی و آشتیانی، ج ۲، ص ۱۵۱، آیتی ص ۳۳۹.	نهج البلاغه، خطبه ۱۵۰.
دلالت‌های روایی گزارش شده درباره مراتب خردمندی و عقلانیت مردم شهر عدل				
۵	عدالت را اجرا نتواند کرد، مگر کسی که آن را به بهترین وجه بشناسد.	امام موسی کاظم علیه السلام	حکیمی جامعه‌سازی قرآنی، ص ۱۶۷.	کافی، ج ۱، ص ۵۴۲.
۶	ای علی بدان که مردمی در آخرالزمان خواهد آمد که دارای شگفت‌انگیزترین ایمان‌ها و استوارترین یقین‌ها هستند، مردمی که پیامبر را ندیده‌اند و حجت خدا نیز از نظر آن‌ها پنهان است، با این حال، از راه نوشته و کتاب (خطی سیاه بر کاغذی سپید) ایمان می‌آورند.	پیامبر اکرم (ص)	جامعه‌سازی قرآنی، ص ۱۶۵.	اکمال‌الدین، ج ۱، ص ۴۰۵، بحار، ج ۵۲ ص ۱۲۵.

مختصات این شهر به گونه‌ای است که تمایلات زیبایی‌شناسانه آدمیان در ترسیم قواعد و مناسبات اجتماعی را به بهترین شکل پاسخ‌گو باشد.

رهبر این تمدن، با مراتبی وصف‌ناپذیر از زیبایی در رفتار و سلوک فردی و اجتماعی، شناسایی می‌شود و رفتار مردم نیز از این زیبایی تأثیر می‌پذیرد (جدول ۳).

شعار هنر برای هنر بی‌معنی جلوه می‌کند و رسالت هنر به حقیقت خود نزدیک می‌شود؛ حقیقتی که تلاش به منظور توسعه ادراک اصالت‌های زیبایی‌شناسانه برای عامه

مردم و آشنا ساختن آن‌ها با سرشت و جوهر زیبایی‌های پایدار را وظیفه هنرمندان می‌داند. شهر عدل امام مهدی، شهری است در اوج زیبایی؛ شهری خیره‌کننده که از جلوه‌های نازیبای فقر، بیماری و فساد به دور است و از خانواده‌هایی منسجم، مستحکم و خلل‌ناپذیر تشکیل می‌شود.

هنرمندان این شهر در جست‌وجوی رموز پایدار زیبایی‌شناسی، طریق هنر را به طریق علم پیوند می‌زنند. علم و هنر در خدمت اهداف مقدس انسانی قرار می‌گیرد؛ اهدافی منطبق با اهداف خلقت در متجلی ساختن اسمای الهی در رفتار و حالات جوامع انسانی.

تشبیه حالات و رفتار امام زمان به پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله، حضرت عیسی علیه السلام و حضرت موسی علیه السلام بر حدود وصف‌ناپذیری از وقار، زیبایی، آراستگی در ظاهر، رفتار و کردار ایشان دلالت دارد؛ زیبایی آمیخته با سادگی و بی‌پیرایگی محیط زندگی. (جدول ۳)

بها به معنای نیکویی است و بر زیبایی صورت و سیرت دلالت دارد.^۱ این رفتار و سلوک زیبا و موقر، به اجزای جامعه‌ای مملو از پیروان مشتاق آموخته می‌شود و کل جامعه منعکس‌کننده رفتار و حالاتی از این‌گونه خواهد شد.

بدین ترتیب، جامعه عدل شکل می‌گیرد؛ جامعه‌ای که به دلیل هم‌سویی با اهداف خلقت، به قابلیت بقا و پایداری دست می‌یابد.^۲ در اقتدا به امامی که حسن جمال عالمین است.

نتیجه بحث آن است که تصویرپردازی از آینده موعود، باید با تعهد مستمر به دو شاخص مهم صورت گیرد و مستمراً بازپردازی تصاویر پردازش‌یافته در طریق اصلاح قرار گیرد؛ تعهد به عقلانیت کامل‌شده و زیبایی کمال‌یافته.

ختم سخن: تصویرپردازی بصیرت‌بخش و راهبرد فوق‌فعال منتظران

عدالت مفهومی است که عمیقاً با خردمندی و زیبایی ملازمه دارد؛ به گونه‌ای که هر چه یک جامعه از عقلانیت ابزاری به عقلانیت ارزشی و جوهری^۳ و هر چه از زیبایی‌شناسی سطحی و ظاهرگرا به زیبایی‌شناسی عمیق و باطن‌گرا نزدیک‌تر شود، مختصات شهر عدل را بیش‌تر عینیت می‌بخشد.

نمودار ۳، رابطه عقلانیت جوهری و زیبایی پایدار با ماهیت مصنوعات تولید شده در جامعه

ردیف	متن روایت	منسوب به	منبع و مآخذ	منبع اصلی
------	-----------	----------	-------------	-----------

۱. پیام امام زمان، ص ۱۱۳.

۲. رک: بیشش تاریخی نهج‌البلاغه، صص ۱۲۶ و ۱۲۷ و صحیفه سجادیه، ترجمه رضایی، صص ۲۵۴ و ۲۵۵.

۳. برای آشنایی با مفهوم عقلانیت ابزاری و عقلانیت جوهری، رک: سید مهدی الوانی، مدیریت عمومی، صص ۳۷۵-۳۸۸.

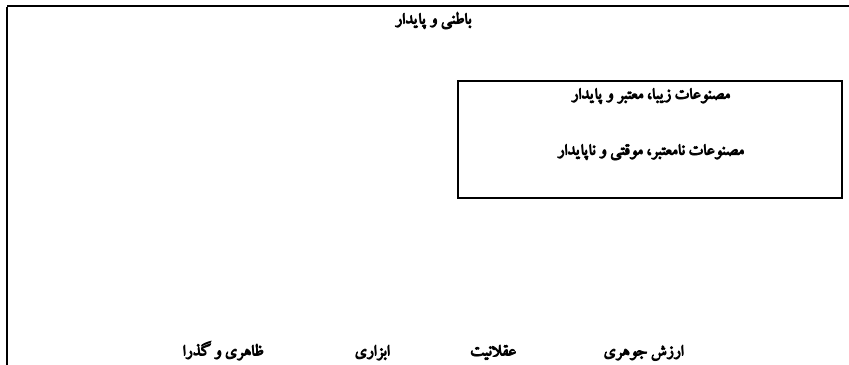
۱	مهدی <small>علیه السلام</small> : از فرزندان من است، نامش، نام من و کنیه اش، کنیه من است، شبیه ترین مردم است به من، از نظر خلق و صورت، و از نظر خلق و سیرت.	پیامبر اکرم (ص)	پیام امام زمان (صج) ۱۴۰۸ هـ.ق، ص ۱۰۹	کمال الدین صدوق، صص ۲۸۶ و ۲۵۷.
۲	مهدی امت من، شبیه ترین مردم به من است، در شکل صورتش و سخنان و رفتارش.	پیامبر اکرم (ص)	پیام امام زمان ص ۱۰۹	کمال الدین صدوق، صص ۲۵۷ و ۲۸۶.
۳	مهدی طاووس اهل بهشت است.	پیامبر اکرم (ص)	پیام امام زمان ص ۱۱۱	بهارالانوار ج ۵۱ ص ۹۱

جدول ۳، دلالت‌های روایی گزارش شده درباره مراتب زیبایی و فرزندی سیرت مهدی و یاران او

۴	چون قیام کند، به عدالت حکومت کند و در زمان او ستم ریشه کن و راهها امن می‌گردد...	امام صادق (علیه السلام)	پیدای پنهان ص ۴۰	منتخب الاثر، ص ۳۰۸
۵	مهدی این امت، از ما است، او از هیبت موسی و بهاء عیسی و قضاوت داوود و صبر ایوب برخوردار است.	پیامبر اکرم (ص)	پیام امام زمان ص ۱۴۰۸، ص ۱۰۷	منتخب الاثر، ص ۲۶
۶	مهدی (علیه السلام) به کارگزاران خود در تمامی بلاد فرمان می‌دهد که شهرها را آباد سازند.	امام صادق <small>علیه السلام</small>	پیدای پنهان ص ۴۲	روزگار رهایی، ج ۲، ص ۶۵
۷	زمین به وسیله مهدی <small>علیه السلام</small> آباد، خرم و سرسبز می‌شود.	امام باقر <small>علیه السلام</small>	پیدای پنهان ص ۴۲	منتخب الاثر، ص ۱۵۷
۸	مهدی (صج)، اموال را میان مردم چنان به تساوی تقسیم می‌کند که دیگر نیازمندی یافت نمی‌شود تا به او زکات دهند.	امام باقر <small>علیه السلام</small>	پیدای پنهان ص ۳۸	بهارالانوار ج ۵۲، ص ۳۹۰

هرچه مصنوعات تولیدشده در جامعه بیش تر در خدمت ترویج فرهنگ عدالت خواهی باشند، جامعه به مختصات شهر عدل نزدیک تر می‌شود.

مصنوعاتی که عاشقانه طراحی و ساخته می‌شوند، در ورای نسل‌ها و گروه‌های انسانی پایدار می‌مانند و منتقل می‌شوند. وجوه زیبایی شناسانه و عقلانی کتاب‌های مقدس و انعکاس آن‌ها در آثاری چون نهج البلاغه، صحیفه سجادیه، دعای عرفه و دعای کمیل که زیبایی و حکمت را به هم آمیخته‌اند، به تولید مصنوعات انجامیده‌اند که در میان آثار دیگران نظیر ندارند.

در واقع، سرّ پایداری و اعتبار ارزش بسیاری از آثار هنری، ادبی و ساخته‌های فیزیکی (نظیر بناهای باستانی) نیز همین است. برای مثال، آثار شعرائی که بیش از دیگران از

کتاب‌های مقدس تأثیر پذیرفته‌اند قابل مقایسه با آثار سایر شعرا نیست؛ به گونه‌ای که مقایسه آثار فردوسی، حافظ، نظامی و مولوی با آثار بسیاری از شعرا معاصر آن‌ها، اهمیت این شاخص‌ها را بیش‌تر روشن می‌سازد.

تکامل علم و هنر، راه ادیان حقیقی را هموار می‌کند؛ به طوری که به نظر می‌رسد پیوند عقلانیت علمی و زیبایی‌شناسی هنری، به شناخت صحیح و معتبر از دین می‌انجامد. گویا هرچه عقل و هنر به تمام و کمال می‌رسند، مسیر بقا بر صراط علم و دین هموارتر می‌گردد. بنابراین تصویرپردازان راه آینده باید در سیری حق‌گرا و رو به اصلاح (یادگیرنده)، التزام آثار خود را به خردورزی و زیبایی‌شناسی افزونی بخشند. خود بر ساخته‌های خود نقد بزنند و تا پایان عمر بر اصلاح آن‌ها اصرار نمایند تا ان‌شاءالله سیر جامعه بشری به سوی آینده‌ای بنا شده بر عقلانیت علمی و زیبایی‌شناسی هنری هموارتر گردد.

این هر دو، در مسیر توسعه بلوغ و شعور انسانی قرار دارند؛ شعور ادراک ظهور مهدی (عج) و همه مظاهر خرد و زیبایی که با تجلی حکم او بر سیستم‌های اجتماعی ساخته آدمیان، مجال ظهور می‌یابد.

امید آن‌که با شناسایی وجوه عقلانی و زیبایی‌شناسانه شهر عدل او، شوق آگاهانه جوامع بر استمرار حرکت به سوی احیای آن و کسب شایستگی برای حضور و حیات در آن افزایش یافته، به توسعه شعوری که مقدمه ادراک ظهور و حیات در شهر عدل امام مهدی (عج) است، بیانجامد.

فهرست منابع:

۱. قرآن کریم، انتشارات اسوه، وابسته به سازمان اوقاف و امور خیریه، ۱۳۶۵.
۲. مفاتیح الجنان، گردآوری: حاج شیخ عباس قمی، ترجمه: مهدی الهی قمشه‌ای؛ مرکز نشر فرهنگی رجاء با همکاری مؤسسه جهانی خدمات اسلامی، چاپ ۱۳۶۹.
۳. طباطبایی، سید محمدحسین، المیزان؛ ترجمه دوره بیست جلدی، تهران، بنیاد علمی و فکری علامه طباطبایی با همکاری مرکز نشر فرهنگی رجاء و مؤسسه انتشارات امیرکبیر.
۴. نهج البلاغه امام علی علیه السلام، ترجمه: عبدالمحمد آیتی، تهران، بنیاد نهج البلاغه و دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۷۹.
۵. نهج البلاغه، ترجمه: محمد جعفر امامی و محمدرضا آشتیانی، زیر نظر ناصر مکارم شیرازی، قم، مدرسه الامام علی بن ابی‌طالب علیه السلام، ۱۳۸۱.
۶. امام زین‌العابدین علیه السلام صحیفه سجادیه، ترجمه: محمد مهدی رضایی، قم، نشر جمال، ۱۳۸۲.
۷. الوانی، سید مهدی، مدیریت عمومی، تهران، نشر نی، ۱۳۷۴.

۸. الوانی، سید مهدی و شریف‌زاده، فتاح. فرآیند خط مشی‌گذاری عمومی، تهران، انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی، ۱۳۷۹.
۹. پورسیدآقایی، مسعود، پیدای پنهان: نگاهی کوتاه به حیات، سیرت و آثار حضرت مهدی علیه السلام، قم، انتشارات حضور، ۱۳۸۰.
۱۰. پورعزت، علی اصغر، تصویرپردازی از آینده، استراتژی اقدام در سیستم‌های اجتماعی، سخن سمت، شماره ۱۰، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها، ۱۳۸۲.
۱۱. پورعزت، علی اصغر، تصویرپردازی از آینده، برای وحدت آفرینی بر مدار شهر عدل، تهران: هفدهمین کنفرانس بین‌المللی وحدت اسلامی، ۱۳۸۳.
۱۲. حجازی، سید جمال‌الدین، پیام امام زمان (عج)؛ مؤسسه الغدیر، ۱۴۰۸ هـ.ق.
۱۳. جعفری، یعقوب، بنیش تاریخی نهج البلاغه، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۷۲.
۱۴. جعفری، محمد تقی، حکمت اصول سیاسی اسلام (ترجمه تفسیر فرمان مبارک امیرالمؤمنین علی بن ابیطالب علیه السلام به مالک اشتر) تهران، بنیاد نهج البلاغه، ۱۳۷۹.
۱۵. رضاییان، علی، مدیریت رفتار سازمانی، تهران، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت) ۱۳۷۹.
۱۶. زیباکلام، فاطمه؛ سیر اندیشه فلسفی در غرب، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۸.
۱۷. مطهری، مرتضی، مجموعه آثار، ج ۱۸ (جلد سوم از بخش سیره معصومین علیهم السلام)، تهران، انتشارات صدرا، چاپ ۱۳۷۸.
۱۸. تقی‌پورفر، ولی‌الله، بررسی شخصیت اهل بیت علیهم السلام در قرآن (به روش قرآن به قرآن)، تهران، مرکز آموزش مدیریت دولتی، ۱۳۷۷.
۱۹. حکیمی، محمدرضا، جامعه‌سازی قرآنی، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۷۸.